

Куненко Л. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ГРЕЦЬКИЙ ЧИННИК В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено історичні матеріали античної паралелі розвитку української культури та розкрито її вплив на формування гармонійної особистості.

Ключові слова: грецький чинник, антична культура, українська культура, формування гармонійної особистості.

“Попри географічну віддаленість український і грецький світи поєдналися ще за геродотових часів”.

Г. Батичко

Вплив давньогрецької культури на формування й становлення української та багатьох інших культур доводять археологічні та літературні артефакти матеріальної й духовної культури, знайдені на їх територіях і науково обґрунтовані відомими археологами (Г. Батичко, В. Крапівіною, Б. Рибаківим, В. Наулко, А. Русявою, О. Трубачовим, В. Хвойко, В. Януковичем та ін.), а також цінні історичні матеріали, залишені давньогрецькими істориками й філософами тих часів (Геродотом, Плінієм Старшим, Стратоном та ін.) [6; 7].

Оскільки однією з цілей цього дослідження було підтвердити гіпотезу, щодо суттєвого впливу на розвиток української культури або запозичення нашими предками в античних греків освітньо-виховної системи, пов'язаної з гармонічним розвитком особистості, нами розглядаються джерела і причини історичної паралелі розвитку стародавньої Греції і України – двох історично й генетично споріднених культур.

Саме тому, на наш погляд, необхідно ще раз зазирнути в те раннє дитинство історії нашої культури, де починаються витoki національної культурологічної освіти й відбувається формування засад естетичного виховання, закладаються основи різних видів мистецтва, щоб більш детально зупинитися на тих культурних процесах, що відбувалися на території Пра-України й утворили освітньо-виховний субстрат сучасної культурної спадщини.

Тому **метою статті** є віднайти в науковій літературі присутність грецького чинника в історії розвитку культури України і джерела гармонійного виховання особистості, яке є основою нашої освітньо-вихованої системи.

Як загальновідомо з історії педагогіки, давньосхідні цивілізації подарували “людству перші зразки шкіл”. Подальний етап розвитку виховних систем (а також пов'язаних з ними нових методів і змісту навчання), а також

організація освітньо-виховної системи в елліністичних державах, її усвідомлення й підтримка філософами тих часів та подальша розробка концепцій – “стали важливим етапом у наступній еволюції школи й педагогічної думки” (Пискунов) [3, с. 50-52].

Системи виховання і освіти в Стародавній Греції IX-XI ст. до н.е. (напередодні колонізації Північного Причорномор'я і земель стародавньої Пра-України) віддзеркалились у епічних поемах давньогрецького поета Гомера “Іліаді” та “Одіссеї”. Незважаючи на те, що в гомерівські часи в Греції ще не існувало шкільної форми навчання і дітей навчали індивідуально в родинних умовах вчителі-наставники – однією з головних цілей державного володарювання було виховання майбутнього покоління. Найбільш прогресивною формою виховання в античні часи було виховання досконалої молоді людини, різнобічно розвинутої розумово, морально і фізично. Вихователями традиційно використовувався педагогічний прийом формування духовного світу дитини через образи героїв епічних поем, історичного минулого еллінів [3, с. 51].

Рівень культури в Античній Греції був настільки високий, що театр вважався справою державної важливості; враховуючи і той факт, що театр крім культурної, виконував особливу – виховну – функцію [8, с. 140-142].

Виховний ідеал найбільш прогресивної системи виховання склався ще у VI-IV ст. до н.е. в Аттиці (в Афінах) з республіканським устроєм життя на відміну від системи, що панувала в Спарті (в Лаконії) – з однобічним вихованням фізично розвинутого вояка, сильного войовничим духом, але дуже обмеженого в знаннях, майже неосвіченого). В цей період розквіту Еллади панівною була влада Афін і її вихована система “з унікальною для тих часів освітою” [52].

Елліністична культура поступово проникала в країни Середземномор'я, Азії, у Вірменію, Колхиду, Північне Причорномор'я та ін. Так, вже з VII ст. до н.е. спочатку на території Північного Причорномор'я в містах: Ольвії (район устя Дніпра і Буга), Херсонесі, в Пантикапеї (Керчі) та на території всього Скіфського царства були знайдені археологами останки грецьких гімназій і палестр (навчально-виховні заклади в елліністичному світі). В них вчителі-граматисти грецькою мовою викладали за еллінською освітньою традицією поетику, філософію, риторику, музику, історію та інші науки. В цих школах (або вдома) педагоги-греки навчали дітей переважно представників найбільш знатних і заможних верств населення (скіфів-царів, володарів, купців та ін.), які були безпосередньо пов'язані торговельно-економічними відносинами з колоністами і здійснювала імпорт та експорт товарів [3, с. 73].

Змішаний скіфсько-варварський світ вимушений був підтягуватись до фізичного і культурного рівня греків, оскільки постійно проводились атлетичні і військові змагання (на зразок Олімпійських і Панафінейських ігор)

та в Пантикапеї проходили музичні, літературні змагання й театральні вистави. Тому наймались вчителі і таким чином природно стимулювався розвиток культури і фізичної форми населення [3, с. 73].

Оскільки антична грецька цивілізація знаходилась у ті далекі часи (VII–V ст. до н.е.) на значно вищому рівні культурного розвитку, ніж племена й народності Пра-України, то, безумовно, так звана греко-скіфська культура здійснювала значний позитивний вплив на більш інтенсивний культурний розвиток цих народностей та процеси асиміляції [7, с. 96-98].

Археологічні матеріали свідчать про те, що народи, які проживали в районі, ще описаному Геродотом із Галікарнасу і названому ним “скіфським квадратом”, незважаючи на той факт, що вони відрізнялись як за культурним рівнем, так і за своїм переважним родом занять, все ж таки відчували значний вплив грецької культури на розвиток їх культури спочатку через скіфів, а пізніше через самих греків. Це проявлялось у формуванні поглядів, світосприймання та світовідчуття, розвитку різних видів мистецтва, художніх технік, виготовленні керамічних виробів, ознайомленні населення з новими корисними продуктами харчування (маслиною олією, виноградом, його соком і вином та ін.), технологіями зберігання й обробки рибних та інших продуктів, більш продуктивних методах виготовлення і художнім оздобленні прикрас, організації і прикрашанні побуту, виробих із заліза і бронзового лиття – тобто тим, що спричинило стрімкий розвиток виробництва ремісництва, сільського господарства та ін. [4, с. 45].

Необхідно зазначити, що надзвичайно зручне географічне розташування територій, на яких проживали елліни, стало для них головною причиною і можливістю шукати нові землі для переселення. Вихід у декілька морів зробив Античну Грецію морською державою і давав змогу далі розширювати морські торговельні шляхи, а також можливість шукати нові землі для розташування портів і міст-полісів та перетворювати їх на “торговельні мікро-держави”, встановлювати з сусідами торговельно-імпортувальні відносини [7, с. 90].

На початку VI ст. до н.е. починається утворення греками на території Причорномор'я сталих міст-полісів (Ольвії, Теодосії, Херсонесу Таврійського, Понтикопеї та баг. ін.). Але незважаючи на періоди культурного розвитку, спаду, нападу степовиків, міграції різних народів – у різних історичних випадках незмінним історичним центром залишалось Подніпров'я, яке згодом стало “ядром Київської Русі” [7, с. 39-44].

Античні греки, як унікальне культурне явище, здійснювали на території Пра-України цивілізаційний процес еталонного впливу на культурний розвиток народів, що там проживали і, завдяки чому відбувались соціально-історичні вимушені форми не тільки пасивного співіснування, а й взаємовигідних стосунків, створювались родинні відносини. Побудовані

греками мости співпраці допомогли об'єднанню розрізнених слаборозвинених племен в єдину етносоціальну спільність – праукраїнців [7, с. 319-321]. Часова відстань та різні поневолення не змогли зруйнувати історично і генетично закладений в українців потяг до прекрасного, гуманне відношення до оточення та до інших народів, бажання відчувати свою належність до європейської цивілізації.

Колискою і фундаментом Європейської культури вважаються надбання різних галузей античної науки та мистецтва – тому і історичний відлік Європейської культури починається саме з тих найдавніших часів та культурних пам'яток історії людства, до яких причетна і чим, безумовно пишається історія української культури. Це відбувається тому, що на її території ще у VII ст. до н.е., як ми говорили раніше, були закладені грецькі міста-поліси, які тривалий час виконували місію культурних і торговельних центрів Причорномор'я, впливаючи на формування культури сусідніх осілих і кочових племен (значно нижчого рівня культурного розвитку: скіфів-орачів, скіфів-хліборобів, борисфенів, гелонів, будинів та ін.), що мали відношення до генофонду праукраїнців [7, с. 42]. Характер взаємовідносин у переважній більшості племен черняхівської та інших культур між колоністами і місцевим населенням був досить мирний, що доводить наявність певних артефактів, пов'язаних з торговельно-ремісничими і культурно-обслуговуючими контактами, про що свідчить той факт, що під час археологічних розвідок не було знайдено жодні оборонні споруди [7, с. 99].

Талановитий народ Античної Греції лишив після себе таке багатство невмирущих художніх цінностей в різних напрямках освіти і мистецтва, які й досі вражають витонченим смаком, відчуттям краси й неперевершеною художньою майстерністю, починаючи від давнього синкретичного синтезу літератури, музики, драми, танцю до дивовижної архітектури й виробів прикладного мистецтва. Незважаючи на тисячолітнє гноблення вітчизняними та іноземними рабовласниками, творіння грецьких майстрів посідають провідне місце в скарбниці світової культури й відносяться до духовних надбань всього людства. У цьому причина тієї привабливої для нас чарівності їх творінь мистецтва й епосу, які й досі “продовжують надавати нам художню насолоду й у відомому відношенні слугувати нормою й недосяжним зразком” (К. Маркс).

Знайдена на території Скіфського царства і Подніпров'я велика кількість керамічних і інших виробів з грецькими написами (елліністичного і римського періодів) дали змогу археологам зробити припущення, що на цих землях існували “школи традиційного грецького зразка”. Представники панівної скіфської громади знали навіть, у потрібних межах, грецьку мову, письмо, деякі вміли читати грецькі книги [5, с. 73-75].

В Античній Греції в VII–VI ст. до н.е. починається удосконалення і

розвиток музично-поетичної творчості в триєдиному поєднанні: поезії, музики і танцю – зачаток синтетичного жанру так званої “триєдиної хореї”. Пісенне мистецтво тих часів “вже піднялося до висот художнього професіоналізму і аж до нашого часу, може бути, ще й досі неперевершеним” [6, с. 33].

Яке непересічне значення для античних греків мало музичне мистецтво, підтверджують ті атрибути – музичні інструменти, з якими вони зображували улюблених муз. Так, муза, що уособлювала ліричну поезію і любовну лірику – Ерато – зображувалась з лірою в руках, Евтерпа – з флейтою; Калліопа – покровителька епічної поезії з свистком в руках. Діти постійно виховувались в музичній атмосфері, яка супроводжувала різні події і повсякденність їх життя.

Нагадаємо, що ідеалом афінської системи виховання була людина, яка гармонійно поєднувала в собі розумове, етичне, естетичне виховання і фізичний розвиток. В основу принципів афінського виховання (VI–IV ст. до н.е.) вперше в історії людства було покладено ідею гармонійного розвитку, тобто – різнобічного розвитку людини. Розвиток духовних і фізичних сил поєднувався в єдину освітянсько-виховну систему шкільного виховання. Ще із часів Еллади, проблема гармонічного розвитку людини займала кращі уми того часу. В основі навчання різних шкіл (Платона, Аристотеля, Геракліта, Стрибона та ін.) лежало мистецтво муз, пов’язаних із читанням на пам’ять віршів, грою на музичних інструментах (лірі, кіфарі), співом і гімнастичним вихованням. Ці школи були призначені для хлопчиків із заможних родин вільно народжених громадян. Щоб не порушити гармонійності розвитку юних греків у школі всіляко обмежувалось бажання дітей удосконалювати рівень свого музично-виконавського навчання, хоча музиці надавалося великого значення, як засобу розвитку почуття прекрасного й носію високого морального впливу [3, с. 54-56].

Організація такої системи була потребою держави, оскільки, починаючи з V століття до н.е., Афіни переростають у могутню морську державу з високорозвиненою матеріальною і духовною культурою. Цей час процвітання Афін увійшов в історію Античного світу під назвою – “золоте століття”.

З 7 до 13 років діти чоловічої статі вільних громадян навчались у власних школах граматиста и кіфариста. На державному рівні музичне виховання вважалось обов’язковим і входило до загального виховання. Діти спочатку навчались в граматичних школах читанню, письму, лічбі, розвивались фізично, а потім в школі кіфариста, внаслідок чого отримували літературну освіту і естетичне виховання, де музиці й співу приділялось важливе місце. Вся ця освітньо-виховна система була перенесена колоністами в міста-поліси [3, с. 53].

Після 13 років хлопчики переходили в палестру (школу боротьби), де продовжували вдосконалювати своє фізичне виховання. Найбільш забезпечені городяни продовжували навчання своїх дітей в гімназіях (пізніше такі школи стали називатися – гімназіями), де вивчали філософію, політику, літературу, удосконалювали гімнастичну майстерність. Дівчатка виховувались в умовах сім'ї, оволодівали мистецтвом домашнього господарювання, рукоділлям під наглядом матерів, годувальниць-рабинь та нянь-рабинь [3, с. 53, с. 71].

Не тільки театральні вистави з їх емоційно-художнім впливом, що здійснювався на скіфсько-варварське населення, і висока освіченість й вихованість греків справляли неперевершене враження на місцевих жителів, а і, безумовно, дивовижна краса і практичність грецьких товарів. Незвичайна архітектура міст Причорномор'я формувала художні смаки народів, з якими вони торгували, й розпалювала в них бажання мати ці унікальні речі в своєму побуті та можливість вміти їх виготовляти самостійно [7, с. 85-89; с. 342-344; с. 380-382].

Художні ілюстрації на вазах і інших витворах мистецтва, знайдених на території нашої Прабатьківщини, значно розширюють коло наших знань про літературну освіченість стародавніх греків, а також розповідають нам про те, що скіфи, котрі входили в контакт з еллінами, знали зміст деяких епізодів, а, можливо, і всі поеми із грецьких творів троянського циклу [7, с. 77-78].

А. Русяєва підкреслює, що: “Навряд чи варто забувати, що в загальноєвропейському масштабі і в більш вузькому, що має відношення тільки до історії древнього населення нашої країни, значення античної культури неоціненно. У всіх проявах вона відіграла величезну роль у розвитку як древніх, так і сучасних культур різних народів. Саме такий її найвищий авторитет не перестає вражати й зараз новизною й глибиною. думки, що дає всі підстави для того, щоб звертання до античної культури і пам'ять про неї вважати чимось таким, що може принизити традиції й світогляд якого-небудь народу. Кожна країна, на території якої в стародавності перебували античні держави, може тільки пишатися тим, що її земля причетна до цієї феноменальної культури, що стала колыскою європейської цивілізації” [5, с. 220].

Р. Батичко, підкреслюючи вагомість впливу грецької культури на українську, цитує німецького філософа-просвітителя Й. Гердера (1744–1803), який підтримував і цінував самобутність духовної культури південнослав'янських народів. “Часова відстань, панорамність висвітлення дають змогу сьогодні усвідомити глибоку спорідненість української та грецької культур, метафорично окреслену прогнозом Й. Гердера : Україна стане колись новою Елладою” [7, с. 380].

Зв'язок між двома культурами не переривається протягом багатьох

століть і лишає свій вагомий слід в історії й культурному відродженні як України, так і Греції.

Значно поширений етап так званої грецької колонізації, після прийняття християнства у X ст., відзначався науковими і культурними відносинами, а також торговельними і церковними, і продовжується навіть після падіння Візантійської держави. Греки очолювали руські єпархії, були авторами політичних та моралістичних творів, мали вагомий авторитет серед сучасників, брали активну участь у будівництві храмів, монастирів, опікували початкові навчальні заклади тощо [7, с. 342-344].

Значно пізніше, у північно-західній частині Криму, знайдено грецькі храми і церкви, які тривалий час були центрами освіти і культури. При більшості церков були іконописні школи, або училища, де навчались мистецтву іконопису, грецькій, латинській мовам, богослужінню, культовому піснеспіву тощо [7, с. 195].

Початок третього тисячоліття знов відзначається підвищеним інтересом до грецької культурної спадщини, відшукуються етнічно-історичні переплетення обох культур, розробляються перспективи і види допомоги в сфері вищої освіти (програма TACIC), шукаються підтвердження спорідненості в усній народній творчості та у фольклорному корінні [7, с. 11-18; с. 28-34].

Довготривале проживання і дружні відносини з сусідами не могли не вплинути на народну творчість обох народів. “В обіг греків входять українські і російські пісні та окремі слова. Під впливом українського мелосу греки Приазов’я почали виконувати пісні з елементами дво- і трьохголосся”. Але ці впливи мали і свої негативні сторони, оскільки втрачались важливі національні елементи і колорит, забувалась мова.

Висновок. Злиття обох культур можна назвати прологом, започаткуванням нового типу культури синтетичного типу, яка стала етнічно-генетичною основою українців різних часів. Скіфи-праукраїнці не тільки здійснювали запозичення античної культури і використовували її в різних формах свого побутування, а й виконували історичну місію пропагандистів і поширювачів високорозвиненої загальної та художньої культури еллінів, стилю їх життя і естетичної системи виховання молоді, головною метою якої було гармонійне виховання молоді. Присутність грецького культурного чинника в різних видах української національної культури накладає на нас особливу місію – формувати майбутнє покоління в душі кращих елліністичних традицій гармонізації особистості.

Використана література:

1. Білецький А. О. Геродот. Книга IV. Мельпомена / А. О. Білецький, П. П. Толочко // Історії в дев’яти книгах [АН України, Ін-т археології] / [передмова та примітки А. О. Білецького, П. П. Толочко]. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 180-228.

2. Бичкова Л. В. Колористична культура античного світу : навч.-метод. посіб. / Л. В. Бичкова. – К. : Вища школа, 2003. – 135 с.
3. Пискунов А. И. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : [учеб. пособ. для пед. учебн. заведений] / [под ред. акад. РАО А. И. Пискунова]. – 2-е изд., испр. и дополн. – М. : ТЦ Сфера, 2005. – 512 с.
4. Розеншильд К. К. История зарубежной музыки / К. К. Розеншильд. – Вып. 1. – М. : Музыка, 1973. – 515 с.
5. Русяева А. С. Ольвия Понтийская : город счастья и печали / А. С. Русяева, М. В. Русяева. – К. : Издательский центр “Стилос”, 2004. – 228 с.
6. Рыбаков Б. А. Предки Руси. Пра斯拉вяне / Б. А. Рыбаков // Язычество древней Руси. – М. : Наука, 1988. – С. 8-72, 93-96.
7. Україна – Греція : історична спадщина і перспективи співробітництва : [зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф.]. – Маріуполь : МГУ ДДУ, 1999. – Т. I. – 543 с.
8. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури : підручник / О. П. Щолокова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 194 с.

КУНЕНКО Л. О. Греческий фактор в истории развития украинской культуры и его влияние на формирование гармонической личности.

В статье представлены исторические материалы античной параллели развития украинской культуры и раскрыто ее влияние на формирование гармонической личности.

Ключевые слова: греческий фактор, античная культура, украинская культура, формирование гармонической личности.

KUNENKO L. O. Grecheskiy factor in histories of development of the Ukrainian culture and his influence on forming of harmonic personality.

In the article of presented historical materials of ancient parallel of development of the Ukrainian culture and its influence is exposed on forming of harmonic personality.

Keywords: Greek factor, ancient culture, Ukrainian culture, forming of harmonic personality.

**Лозинська С. В.
Львівський національний університет
імені Івана Франка**

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (ПОЧ. ХХ СТ.)

Статтю присвячено аналізу форм, видів та методів трудового виховання дітей дошкільного віку у 30-х роках ХХ століття, їх впливу на формування особистості дитини, організації дитячого колективу під час трудової діяльності, викладено методика використання “робітної кімнати” з метою формування елементарних трудових навичок у дошкільників.

Ключові слова: суспільне дошкільне виховання, політехнізації дошкільного виховання, трудове виховання дітей дошкільного віку, “робітна кімната”.

Розглядаючи дошкільний вік як базовий ступінь формування особистісних якостей; беручи до уваги суть нового підходу до дошкільного виховання, заснованого на принципах варіативного змісту, педагогіки для дитини і заради дитини; пізнання дошкільником світу через види діяльності, що цікавлять його; усвідомлюючи, що вчасно закладений фундамент